
**PROCESS DESCRIPTION ESSAY: AN OPPORTUNITY FOR DEVELOPING
COMMUNICATIVE COMPETENCE OF 4TH GRADE STUDENTS**

Kameliya Koycheva

Shumen University, Dobrich College, Republic of Bulgaria

kami.koycheva@gmail.com

Abstract: The choice of experimental practice as a topic is motivated by the author's observation on structuring of students' productive texts in Bulgarian language and literature school programs and practice. As the main goal in Teaching Bulgarian Language and Literature is the development of communicative competence, it is imperative to rationalize the system of work on essays. The focus is on continuation of the process of teaching in description as well as on diversification of the objects of description, so that these objects conform to life needs and communicative attitude of the students. This motivates the emphasis in the current research which is a suggestion for diversification of objects for description with a type of composition that accompanies the daily life of any person (students in particular), i.e. description of activities, description of processes. The interest in it is evoked also by the fact that this type of essay has not been examined in methodological terms. To achieve the desired result in student's speech performance, it is necessary for the teachers of Bulgarian language to use a methodology model for the organization of their work. The object of the research are both the content and the structure of the educational process for development of communicative competence of students in 4th grade.

The subject of the research are the methodological aspects of work on description essays, in particular on process description essays as a type of text which presents the characteristics of the process in its sequence and its effectiveness. The content of the experimental practice is defined by its goal: To establish whether 4th grade students are able to rationalize the specifics of a type of essay which is new for them and whether they are able to produce this type of essay on their own. The experimental practice includes work on composition, traditionally structured according to the mother tongue methodology of an algorithm model for creating students' texts, which is connected with the four stages of speech activity, i.e. orientation, planning, production, and control. Conclusion of the experimental practice: Process description essay is easy enough for 4th grade students and increases their communicative competence. The introduction of process description contributes to the diversification and enrichment of the educational process as well as to the development of analytical and creative thinking of the children and therefore it has its own place in the process of teaching.

Keywords: essay, students, communicative competence, education.

**СЪЧИНЕНИЕ ОПИСАНИЕ НА ПРОЦЕС – ВЪЗМОЖНОСТ ЗА РАЗВИТИЕ НА
КОМУНИКАТИВНИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ НА УЧЕНИЦИТЕ
ОТ 4. КЛАС****Камелия Койчева**

Шуменски университет „Епископ К. Преславски“, Колеж- Добрич, Република България

kami.koycheva@gmail.com

*Докладът е осъществен с подкрепата на фонд „Научни изследвания“ на
ШУ „Епископ К. Преславски“ – № РД-08-106/06.02.2017*

Резюме: Мотив за избор на темата на експерименталната практика са наблюденията на автора върху структурирането на продуктивните ученически текстове в учебните програми по български език и литература (БЕЛ) и в училищната практика. Като се има предвид, че водещата цел в обучението по български език и литература (ОБЕЛ) е развитие на комуникативната компетентност, наложително е да се осмисли каква е системата на работа върху съчинение. Вниманието се съсредоточава както върху продължаване на процеса за обучение в описване, така и върху разнообразяване на обектите за описване, за да се съобразяват те с житейските потребности и комуникативните нагласи на учениците. Това мотивира акцентът в настоящото изследване – предложение за разнообразяване на обектите за описване с един вид съчинение, което съпътства ежедневието на човека (в частност на ученика) – описанието на дейност, на процес. Интересът към него е продиктуван и от факта, че този вид съчинение не е проучвано в методически

план, а за да се постигне желаната резултатност в речевите изяви на учениците, е важно учителите по български език (БЕ) да имат методически модел за организацията на работа върху него. Обект на изследването са съдържанието и организацията на учебния процес за развитие на комуникативните компетентности на учениците от 4. клас. Предмет на изследването са методическите аспекти на работа върху съчинение описание, в частност на съчинението описание на процес, като вид текст, който представя характерните черти на процеса в неговата последователност и резултатност. Съдържанието на експерименталната практика се определя от нейната цел: да се установи могат ли учениците от 4. клас да осмислят спецификите на този нов за тях вид съчинение описание и във връзка с тях сами да съставят такива съчинения; Експерименталната практика включва работа върху съчинение, организирано по традиционния за методиката на родноезиковото образование алгоритмичен модел за създаване на ученически текст, свързан с четирите фази на речевата дейност – ориентиране, планиране, реализиране, контрол. От проведената експериментална практика се налага изводът: Съчинението описание на процес е достъпно за учениците от 4. клас и повишава комуникативната им компетентност. Въвеждането на процесното описание допринася както за разнообразяване и обогатяване на учебния процес, така и за развитие на аналитичното и творческо мислене на децата и затова има свое място в учебната работа.

Ключови думи: съчинение, ученици, комуникативни компетентности, обучение

1. УВОД

Изучаването на родния език като средство за общуване предлага най-големи възможности за повишаване на езиковата култура на учениците.

Това определя и ролята на методиката на обучение по български език (МОБЕ) за оптимизиране на обучението в съответствие с потребностите на обществото и с развитието на лингвистичната наука. Съвременният период диктува необходимост от промяна, чиито параметри са задавани от интеграционните процеси в Европа, от глобализацията не само в политически, социокултурен, но и в образователен план. Налага се необходимост от нова образователна парадигма, от създаване на европространство за всички степени на образование с високо качество на образователния процес. Съвременната общоевропейска тенденция в образованието е смяна на педагогическите парадигми – от образование за цял живот към образование през целия живот.

Променияният се образователен контекст влияе върху обучението по български език (ОБЕ). То все още е ориентирано към езика, изучаван от ученика, а не към ученика, който изучава езика [1, с. 30]. Под влияние на класическата лингвистика, за която предмет на изследване е езикът, а не човекът, който го практикува, има стремеж да се постигне в максимална степен обективност при изучаване на езика и на резултатите от това изучаване. Затова методиката на обучение по български език поставя в центъра на своята теория и практика езика, изучаван от ученика. Доминиращо е схващането, че езикът е класически пример за система и следователно той трябва да се изучава като: а) знания за езикови единици, между които има системни отношения; б) правила за употреба на тези единици. Цели се овладяването на книжовния език, представен чрез книжовната норма.

Мотив за избор на темата на експерименталната практика са наблюденията на автора върху структурирането на продуктивните ученически текстове в учебните програми по БЕЛ и в училищната практика. Като се има предвид, че водещата цел в обучението по български език и литература (ОБЕЛ) е развитие на комуникативната компетентност, наложително е да се осмисли каква е системата на работа върху съчинение. Вниманието се съсредоточава както върху продължаване на процеса за обучение в описване, така и върху разнообразяване на обектите за описване, за да се съобразяват те с житейските потребности и комуникативните нагласи на учениците. Това мотивира акцентът в настоящото изследване – предложение за разнообразяване на обектите за описване с един вид съчинение, което съпътства ежедневието на човека (в частност на ученика) – описанието на дейност, на процес. Интересът към него е продиктуван и от факта, че този вид съчинение не е проучвано в методически план, а за да се постигне желаната резултатност в речевите изяви на учениците, е важно учителите по БЕ да имат методически модел за организацията на работа върху него.

Обект на изследването са съдържанието и организацията на учебния процес за развитие на комуникативните компетентности на учениците от 4. клас.

Предмет на изследването са методическите аспекти на работа върху съчинение описание, в частност на съчинението описание на процес, като вид текст, който представя характерните черти на процеса в неговата последователност и резултатност.

Защо е комуникативно целесъобразно да се отработва описването на процес? Защото процесните описания са част от живота на човека –инструкциите за всяка игра, указанията за ползване на уреди, на лекарства и пр. като ежедневни дейности съпровождат личностното развитие на всеки човек. Въвеждането на процесното описание би допринесло за разнообразяване и обогатяване на учебния процес, както и за развитие на аналитичното и творческото мислене на децата. Затова прагматично организираното образование би трябвало да предвижда перспективи за използване на усвоеното в общуването. Именно в този контекст вниманието в изследването е насочено към създаване на съчинение описание на процес, за да се осигурят знания, умения и компетентности в тази област. Това е вариант за придобиване на социални и граждански компетентности, за ориентиране в съдържанието на указателни текстове и др.

Съдържанието на експерименталната практика се определя от нейната **цел**:

-да се установи могат ли учениците от 4. клас да осмислят спецификите на този нов за тях вид съчинение описание и във връзка с тях сами да съставят такива съчинения;

В нея участваха ученици с добра езикова подготовка от 4. г клас от СУ „П. Р. Славейков“ и 4. а клас от ОУ „Стефан Караджа“, гр. Добрич. С всеки от класовете са проведени по 3 урока (**за подготовка, писане и редактиране на текста на съчинение описание на процес**). Експерименталната практика включва работа върху съчинение, организирано по традиционния за методиката на родноезиковото образование алгоритмичен модел за създаване на ученически текст, свързан с четирите фази на речевата дейност – ориентиране, планиране, реализиране, контрол [3, с. 363].

За резултатите на учениците може да се съди от съчиненията, които създаде всеки от тях на тема: *Моята любима рецепта*.

2. ПОДГОТОВКА ЗА СЪЧИНЕНИЕ ОПИСАНИЕ НА ПРОЦЕС НА ТЕМА „МОЯТА ЛЮБИМА РЕЦЕПТА”

Върху тази тема работиха учениците от 4. а клас на ОУ „Ст. Караджа“ и 4. г клас на СУ „П. Р. Славейков“. Това е първото съчинение от този вид, което правят учениците от класа.

Мотивацията на учениците е обвързана с обучението по предмета труд и техника, когато учениците решават, че ще подарят на майките си за 8 март книжка с любими рецепти. Мотивацията стои в основата на **подбора на темата на съчинението**, т.е. тя провокира активизирането на съответната комуникативна нагласа да се описва нещо. Обектът за описване е съобразен с възможностите на учениците – познат е и е съобразен с практическите им потребности и предполага създаване на текст описание, а не разказ на случка или разсъждение. Освен това темата осигурява свобода всяко съчинение да е различно от останалите.

В учебния час за подготовка се започва с актуализиране на знанията за написване на съчинение описание на предмет. Основа на актуализацията е съчинение описание на тема „Моята играчка“, написано от учениците преди време. На тях им се предоставя размножен текст на ученическо съчинение, за да се извлекат основните характеристики на съчинението описание като актуализация, но чрез практическа работа. Въпросите, които им се задават, са следните:

-*Кой текст наричаме описание?*

-*Открийте думите, описващи външния вид на предмета?*

-*Трябва ли да допълним описанието, за да стане ясно кой е предметът, описан в съчинението?*

-*Кои са езиковите особености на съчинението описание?* (вниманието се насочва към: подбор на лексикални елементи, съобразени с вида на описвания обект; преобладаване на групите на съществителните и прилагателните имена; сегашно време на глагола като основна форма на глаголното изграждане на текста и пр.).

- *Представени ли са в еднаква последователност характеристиките на предмета от всички ученици?* (търси се мотивиране на отрицателен отговор, защото има свобода на авторската концепция, т. е. характеристиките на предмета могат да се представят в различна последователност, погледнати от различен ъгъл.)

-*Вярно ли е описанието, има ли завършеност на текста?*

-*Спазени ли са правописните и пунктуационни изисквания?* (припомнят се изучени правописни правила; правопис на думи, които обичайно затрудняват учениците; изисквания за цялостно оформление на текста).

В тази фронтална беседа въпросите се задават към целия клас, а отговорите са илюстрирани с откъси от съчинението. Целта е учениците сами да достигнат до характеристиките на съчинение описание на предмет, актуализирайки старите си знания на основата на конкретен текст.

След актуализация на спецификите на описанието като текст учителят уточнява, че предстои да се работи върху нов вид съчинение описание – на процес. Поставя темата „Моята любима рецепта“ с мотива, че ще се

подготвя осмомартенска книжка. Припомня колко многобройни са телевизионните предавания на тази тематика – „Бон апети“, „Бързо, лесно, вкусно“, „Черешката на тортата“ и др. , което предполага, че майките ще са доволни от такъв подарък.

Учителят предлага на учениците устно да разкажат коя е любимата им рецепта, като се опитат да си представят как се приготвя тя.

Първата ученичка разказва, че майка ѝ приготвя картофено пюре като загрева вода, прибавя към нея пакет картофено пюре на прах и най-накрая добавя масло. Учителят пита дали някой знае други начини за приготвяне на картофено пюре. Друга ученичка описва как у тях се приготвя картофено пюре: сваряват се картофите, изцежда се водата, прибавят се краве масло и прясно мляко и след това всичко се намачква.

Учителят пита има ли още нещо, което може да се добави към описанието на рецептата. Следваща ученичка допълва, че преди да се сварят картофите трябва да се измият, да се обелят, да се нарежат, да се поставят в тенджерата, да се залее с вода и да се поставят на котлон да заврат.

След тези ученически описания учителят започва да изяснява същността на новия тип съчинение – описанието на процес. Използва комуникативната стратегия за учене *сравнение*, за да стигнат учениците до приликите и разликите между съчинението описание на предмет и съчинението описание на процес и така по-лесно да запомнят характеристиките на новия вид съчинение. Поставя следните въпроси и задачи:

- *Кои са основните моменти в описанието на предмет?* (насочват се към описание на външните видими белези на предмета; след това към скритите му свойства; към характеристики, свързани с предназначението и употребата му; към оценка за полезността му).

-*Да открием разликите между първото съчинение описание на предмет и вашите разкази, описващи любимата ви рецепта?* (и в двете описания не се разказва някаква случка; в описанието на предмет се изброяват признаци, а в описанието на процес се изброяват действия; в описанието на предмет има субективност при подреждане на признаците, докато при другото съчинение субективно пренареждане на дейностите не може да има, защото процесът ще се наруши и т. н.

Учителят обяснява, че описанието на любима рецепта представя последователни действия, които са част от процеса на приготвяне на предпочитано ястие. Това са действия, които описват как се изпълнява рецептата. При готвене те са задължителни и се извършват в определен ред, т. е. последователни са. Нарушаването на последователността води до риск готовият продукт да е несполучлив.

Следващият акцент при изясняване на същността на описанието на дейност е то да се разграничи (в практически план) от повествованието (разказа). Учителят обяснява, че в описанието на дейност само се изброяват последователни действия, докато в разказа има случка, свързана с тези действия (например разказ ще бъде съчинение, от което става ясно, че докато приготвят пюрето, телефонът е иззвънял, домакинята се е заговорила с приятели и пюрето е загоряло).

След практическата работа с примери за устно съчинение описание на процес се извеждат основните изисквания към него, оформени като въпроси (така теоретичното обяснение е по-лесно за разбиране от малките ученици):

1. Съчинението дава ли отговор на въпросите: Как се прави това? Какво правя от началото до крайния резултат на дадения процес?
2. Представени ли са последователно основните действия, които са задължителни за процеса?
3. Ясно ли е как завършва той?

Така учениците се насочват към съдържанието на текста: **то да представя вярно, точно и последователно основните действия на процеса така, че да е ясен крайният резултат.** Учителят обръща внимание и на езиковите характеристики на описанието на процес: основно глаголно време – сегашно или минало свършено време; засилена употреба на глаголи; употреба на думите според значението им; избягване на повторенията; спазване на граматичните и правописните правила. Той напомня кои са изискванията за техническо оформление на текста, еднакви за всички съчинения и вече са известни на учениците: четивност, прегледност, обособяване на абзаците, оформяне на полета и пр.

При подготовката за писане на първото описание на процес се предлага вариант за **план на бъдещото съчинение**, изработен съвместно от учителя и от класа. Уточнява се, че той не е задължителен за учениците, но съчинението няма да е пълно, ако не се изпълнят 2. , 3. и 4.точка от плана (така учениците косвено се насочват към изложението, без да се използва терминът *изложение*, който не е регламентиран от учебните програми)

Моята любима рецепта

Съчинение описание на процес

1. Семейни рецепти.

2. *Име на рецептата.*

3. *Необходими продукти.*

4. *Основни последователни действия за приготвяне на ястието.*

След записване на плана в тетрадките учителят поставя задача за **допълнително наблюдение** извън училище и за записване на информация, която може да се използва в часа за писане на съчинението. Съветът е да не забравят да проверят кои са продуктите за рецептата им; да попитат въщи как точно се изпълнява тя; да направят справка и в интернет, но да се доверят на информацията от семейството – тя ще бъде достоверна, защото рецептата вече е изпробвана. Може да се препоръча ученикът да се включи в приготвянето на избраната за описване рецепта и така чрез собствен опит да провери последователността на процеса.

Резултатите от допълнителното наблюдение се използват в учебния час, в който се пише съчинението описане на процес, като водените бележки се превръщат в опора при съчиняването..

3. САМОСТОЯТЕЛНО СЪЗДАВАНЕ НА СЪЧИНЕНИЯТА „МОЯТА ЛЮБИМА РЕЦЕПТА“

Естествено продължение на етапа на подготовката е вторият етап – самостоятелното създаване на съчинението. Пораждането на съчинение описание на процес като всяка мисловна творческа дейност изисква значителни интелектуални усилия, защото се произвежда продукт, който преди това не е съществувал. Преди самия творчески акт на пораждане на текста авторът трябва да ангажира интелектуалната си енергия, за да обобщи нещата, които знае или е извършвал, да отдели тези, които са му необходими според целта на описанието, да ги систематизира, да планира последователните „ходове“ на съчиняването. Този предварителен мисловен процес е свързан с общите психични и интелектуални способности на човека – с умението му да наблюдава нещата от света, да забелязва отличителното в тях, да отделя основното от съпътстващото, важното от маловажното, необходимото от ненужното. От развитието на всички тези умения до голяма степен зависи успехът на същинския творчески процес. Самото създаване на текста като конкретна „тъкан“ на свой ред изисква сериозно умствено напрежение за въплъщаване на мислите в оригинални езикови единици, за подходящо и съобразено с условията на общуване представяне на характерните обектови белези, за композиране на цялото. При изграждане на смисловото съдържание учениците работят самостоятелно върху текста, като използват ресурсите на черновата. Записват мислите си по всяка точка от плана и оформят своите микротекстове. Следва подбор на съществената, важна информация по темата, подреждането ѝ в нужната последователност, номерирането на микротекстовете по важност и последователност и в зависимост от собствения езиков запас на ученика, от правописните и пунктуационни му умения. Така се оформя първият вариант на текста –цялостната чернова, която трябва да е разбираема за адресата (за всички ученици; за учителя, който може да не е запознат с рецептата, но трябва да я разбере от създадения текст; за родителите и др.).

Специално внимание се обръща на прехода от чернова на белова, т. е на процеса на саморедактиране. Задачата, която получават учениците, е:

Преди да препишете текста си на белова, проверете черновата си, като следвате действията:

1. Прочетете текста, за да проверите включени ли са в необходимата последователност основните действия, които са задължителни за вярното описване на процеса (рецептата); пълно ли е описанието ви; последователно и точно ли сте предали основните действия. Ако имате пропуски – допълнете текста си.

2. Прочетете текста втори път, за да отстраните грешките, които сте открили (при правописа на думите, при употребата на препинателни знаци, при използване на едно основно глаголно време, при излишните повторения и др.).

След саморедактирането учениците работят върху беловата си и предават съчиненията за проверка от учителя.

4. РЕДАКТИРАНЕ НА СЪЧИНЕНИЯТА „МОЯТА ЛЮБИМА РЕЦЕПТА“

Поправката се организира, за да се илюстрира как може да се усъвършенства смисловата и тематичната завършеност на даден текст; да се уточни кога се налага да се прави преценка за уместна употреба на лексикалните единици; да се припомнят правописни и пунктуационни правила, нарушаването на които е довело до грешки в текста на съчинението. Учителят връща проверените и оценени съчинения на учениците, в които е маркирал допуснатите грешки, и обръща внимание, че в часа за поправка учениците не трябва да забравят, че на дъската са записани изискванията към съчинението описание на процес, за да им служат като помощно средство.

Започва се с наблюдения върху съдържанието на съчинението, защото учениците трябва да се научат да усъвършенстват текста си, докато той стане разбираем за всеки, който се запознава за първи път с него. Представят се поне две съчинения. След прочита на всяко от тях се отговаря на следните въпроси:

- *Отговаря ли съчинението на заглавието?*

- *Правилно ли са описани последователността и изчерпателността на действията на описаната рецепта?*

- *Има ли отклонения от описанието на действия и ако има – опасни ли са те?*

- *Правилно ли са употребени думите, има ли неоправдани повторения или неясни и неточни изрази?*

Въпросите са записани на дъската и всеки си води записки докато съчиненията се четат.

След всеки прочит следва обсъждане по зададените въпроси, като се очаква, че всяка дискусия ще затвърждава знанията за съчинение описание на процес и уменията за редакция. Редактирането на лексикалните, граматичните, правописните и пунктуационни грешки се провежда самостоятелно, а пред класа учителят извежда и коментира само най-често срещаните грешки.

В основата на изследването е заложено допускането, че учениците от 4. клас няма да се затруднят при описването на процес, защото този вид описание има ясна логическа структура, с обективно регламентирана последователност, която се съдържа в самия процес. Езиково-стилниот и техническото оформление не трябва да са проблем за четвъртокласниците, тъй като те вече са писали съчинение описание на предмет (животно, растение). Изследването има за цел да докаже, че този вид описание има място в училищната практика.

Проверката на ученическите съчинения доказва, че учениците успешно са продуцирали новия вид текст. Само трима от тях имат пропуски в последователността на действията от процеса, а един не е завършил писмената си работа.

5. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Получените резултати показват, че сме постигнали целта си. Смятаме, че изучаването на съчинение описание на процес е приложимо в учебната работа, защото:

1. Писмените работи на учениците са съобразени с изискванията на жанра съчинение описание на процес.
2. Текстовете дават отговор на въпроса „Как се прави това?“ и показват умение за целенасочено описание, отговарящо на поставената в заглавието тема.
3. Демонстрирани са умения за създаване на логически свързан и последователен текст, в който се описват последователни действия, спазена е логиката на задължителността им.
4. Спазени са основните структурно-композиционни изисквания за такъв тип съчинение – ако има увод и заключение, те са ясно открити в текста.
5. Стилно-езиковото оформление на съчиненията съответства на ученическите умения, характерни за тази възраст, затова са очаквани грешки от типа: излишни повторения, неточна употреба на думи; използване на шаблонни изрази и пр.

От проведената експериментална практика се **налага изводът:**

Съчинението описание на процес е достъпно за учениците от 4. клас и повишава комуникативната им компетентност. Въвеждането на процесното описание допринася както за разнообразяване и обогатяване на учебния процес, така и за развитие на аналитичното и творческо мислене на децата и затова има свое място в учебната работа.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Ангелова 2005: Ангелова, Т. Методика на обучението по български език.

Съвременни проблеми. София, ИК „СЕМА РИП“,2005.

[2] Георгиева, Савова 2003: Георгиева, М., Савова, Ив. Писмените ученически текстове – втора част. София, Изд.„Кръгзор“2003.

[3] Георгиева, Йовева, Здравкова 2011: Георгиева, М., Йовева, Р., Здравкова, Ст. Обучението по български език и литература в началното училище. Шумен, УИ. 2011.